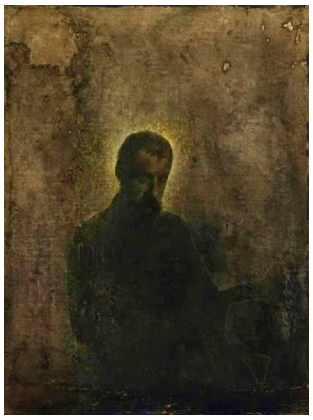
Ο ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ (Ο ΚΥΡ -ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ) ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ(*Α)

«΄Οπου και να σας βρίσκει το κακό, αδερφοί,
΄Οπου και να θολώνει ο νους σας,
μνημονεύετε Διονύσιο Σολωμό
και μνημονεύετε Αλέξανδρο Παπαδιαμάντη»
(Οδυσσέας Ελύτης)

Επιμέλεια:Αποστόλης Ζυγόπουλος

Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης: Ο ίσκιος του-Χρήστος Μπόκορος *Β

Εκατόν εβδομήντα δύο είναι συνολικά τα διηγήματα που έγραψε ο Παπαδιαμάντης, τα σαράντα έξι από αυτά εκτυλίσσονται στην Αθήνα. Όπου έζησε ο το μεγαλύτερο μέρος της ενήλικης ζωής του, στα μέρη ακριβώς που περιγράφει και στις ιστορίες που αφηγείται στην «δυτικήν εσχατιάν της πόλεως», στην παλιά γειτονιά του Ψυρρή***1. *11.*13.**

Ήρθε στην Αθήνα για σπουδές στο Πανεπιστήμιο και έμεινε στην πόλη για δεκαετίες, κατοικώντας σε φτωχικά δωμάτια και πανδοχεία (όπως στου Δεξίλεω ή γύρω από τα Χαυτεία και την Πλάκα). Σύχναζε σε παραδοσιακά καφενεία και ταβέρνες της εποχής (όπως η «Δεξαμενή» στο Κολωνάκι και στέκια στο Ψυρρή)**,** όπου έγραφε τα αριστουργήματά του πάνω σε κομμάτια χαρτί ή πακέτα τσιγάρων.Το αθηναϊκό περιβάλλον, οι φτωχογειτονιές, τα Χριστούγεννα και το Πάσχα στην πόλη ενέπνευσαν τα περίφημα «αθηναϊκά διηγήματά» του και τα κοινωνικά του χρονογραφήματα.

Τα στέκια του ήταν*2 :

Το Καφενείο του Μπαρμπα-Γιάννη (Πλατεία Δεξαμενής-Κολωνάκι) σημείο συνάντησης των λογοτεχνών της εποχής. Εκεί ο Παύλος Νιρβάνας τον φωτογράφισε***3,*4,** καθισμένο, σκυφτό, ντροπαλό, σκεφτικό,ασκητικό,με σταυρωμένα χέρια. Φασαρία έγινε τότε στο καφενείο, όλοι τρέξανε να δούνε το παράξενο θέαμα. Ο Παπαδιαμάντης, που είχε ως βιωτικό του αξίωμα το «λάθε βιώσας», τρόμαξε και είπε γαλλικά στον Νιρβάνα: «— Κάνε γρήγορα. Προκαλούμε την προσοχή του κοινού!».

Η Μπακαλοταβέρνα του Καχριμάνη (Ψυρρή*5,*10, οδός Σαρρή) το καθημερινό του καταφύγιο για 27 ολόκληρα χρόνια. Εκεί έτρωγε, έπινε το κρασί του (ήταν γερό ποτήρι)και συναντούσε τους φίλους του. Ο ιδιοκτήτης μάλιστα του έδινε συχνά χαρτί περιτυλίγματος από το μπακάλικο, πάνω στο οποίο ο Παπαδιαμάντης έγραφε τα διηγήματά του.

Τα Καφενεία της Πλατείας Μοναστηρακίου,όπου καθόταν σιωπηλός κι απόμακρος παρατηρώντας αθόρυβα τις κινήσεις, τα πρόσωπα και τις ομιλίες των περαστικών, για να τα ενσωματώσει αργότερα στους ήρωές του.

Οι Εκκλησίες (Τα πνευματικά του στέκια)

- **Άγιος Ελισσαίος*5 (Μοναστηράκι):** Ένα μικρό ιδιωτικό εκκλησάκι*7 (στην οδό Άρεως) όπου συμμετείχε ως δεξιός ψάλτης στις ονομαστές αγρυπνίες, με τον μετέπειτα Άγιο Νικόλαο Πλανά. Στο αριστερό αναλόγιο έψαλλε συχνά ο ξάδελφός του, Αλέξανδρος Μωραϊτίδης.
- **Άγιοι Ανάργυροι (Ψυρρή)*8,*9:** Εκεί ο Παπαδιαμάντης έψαλλε, ενώ για ένα διάστημα (λόγω της μεγάλης του φτώχειας) φιλοξενήθηκε από τον εξάδελφό του μοναχό Νήφωνα σε ένα μικρό, κελί του ναού.

- **Αγιος Γεώργιος Λυκαβηττού*9Α.:** Ο Αλέξανδρος Μωραϊτίδης**,** διηγηματογράφος και δημοσιογράφος, ήταν από εκείνους που ανέδειξαν μέσα από τα κείμενά τους τη μορφή τού Εμμανουήλ Λουλουδάκη, νεωκόρου του ναού που η βασίλισσα Όλγα αναγνώρισε ως **επίσημο επίτροπο** Ο Αλέξανδρος Μωραϊτίδη σμαζί με τον Αλέξανδρο Παπαδιαμάντη ανέβαιναν στον Λυκαβηττό από τη Δεξαμενή και επισκέπτονταν τον Άγιο Γεώργιο και τον «βουνάρχη» Λουλουδάκη.

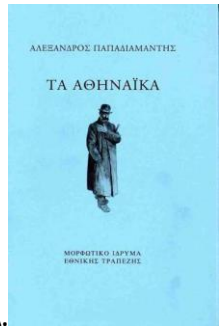
*1. https://www.miet.gr/userfiles/b43b6205-bc09-4b97-8795-a6b100f44a81/%CE%9F%20%CE%A0%CE%91%CE%A0%CE%91%CE%94%CE%99%CE%91%CE%9C%CE%91%CE%9D%CE%A4%CE%97%CE%A3%20%CE%A3%CE%A4%CE%97%CE%9D%20%CE%91%CE%98%CE%97%CE%9D%CE%91.pdf

*2. https://byfoodandtravel.com/o-papadiamantis-stin-athina-anazitontas-ta-vimata-tou-agiou-ton-grammaton/

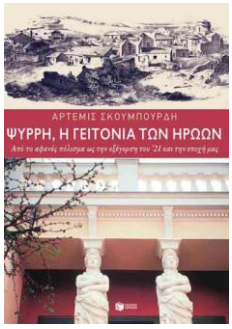
*3. https://www.lifo.gr/blogs/retronaut/aytoptis-martys-ti-mera-poy-o-papadiamantis-fotografithike-stin-plateia-dexamenis

*4. Χρήστος Μπουκόρος, «Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης. Ο ίσκιος του»: https://www.periou.gr/giorgos-metaxas-christos-bokoros-alexandros-papadiamantis-o-iskios-tou/---https://antifono.gr/alexandros-papadiamantis-o-iskios-tou/

*5.*Γ.*.ΣΥΝΟΙΚΙΑ ΨΥΡΡΗ:https://www.cnn.gr/ellada/story/357543/psyrri-ta-pente-agnosta-istorika-simeia-pou-aksizei-na-deite

*6. *Α.

*Β.

*Γ.

Ψάλλοντας στον ναό του Αγίου Ελισσαίου,λειτουργούντος του μετέπειτα Αγίου Νικολάου Πλανά

*7.ΝΑΟΣ ΑΓΙΟΥ ΕΛΙΣΣΑΙΟΥ: https://www.pemptousia.gr/2019/06/o-agios-elisseos/- https://enromiosini.gr/romnios/xarths_rvmnivn/naos-agioy-elissaioy23/- https://orthodoxigynaika.blogspot.com/2011/03/blog-post.html

*8. *Ναός Αγίων Αναργύρων* Ψυρρή: https://www.iaath.gr/index.php/istoria/mnimiakoi-naoi/71-2021-03-16-16-38-17/418-2021-03-16-16-44-22

*9. Το «Κελί» του Παπαδιαμάντη:https://www.romfea.gr/afieromata/35152-to-keli-tou-papadiamanti-stin-athina-mia-agioreitiki-jenagisi- https://www.youtube.com/watch?v=U9SEYHKJv58- https://www.athensvoice.gr/life/life-in-athens/748195/psyrri-i-geitonia-ton-iroon/

*9Α. Αγιος Γεώργιος Λυκαβηττού-Ο «βουνάρχης» του Λυκαβηττού και η σχέση του με τη βασίλισσα Όλγα- https://www.iefimerida.gr/stories/agios-georgios-lykabittoy-ekklisaki-me-istoria- ttps://www.newsbeast.gr/lifestyle/arthro/13312805/nekro-zouse-vounarchis-lykavittou-vasilissa-olga

*10. Ὁ Ἀντίκτυπος τοῦ νοῦ του Αλ. Παπαδιαμάντη (1910):https://www.papadiamantis.net/aleksandros-papadiamantis/syggrafiko-ergo/diigimata/246-ntiktypos-to-no-1910

*11.Η Ψυχοκόρη του Αλ. Παπαδιαμάντη: https://www.lifo.gr/culture/vivlio/i-psyhokori-toy-papadiamanti

*12. *Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, Τα τραγούδια του Θεού, 1912*-Η μικρή Κούλα, ο Παπαδιαμάντης και τα Τραγούδια του Θεού- https://argolika.gr/2017/12/30/%CF%84%CE%B1-%CF%84%CF%81%CE%B1%CE%B3%CE%BF%CF%8D%CE%B4%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%B8%CE%B5%CE%BF%CF%8D-%CE%B3%CF%81%CE%AC%CF%86%CE%B5%CE%B9-%CE%BF-%CE%B3%CE%B9%CF%8E%CF%81%CE%B3/ https://sarantakos.wordpress.com/2014/08/10/aggeliki-2/

https://www.youtube.com/watch?v=1YlObo0Ojac&list=PLcoZDEnksMZuWxWyDoB0wXlbGu1c3aJfG&index=5

*13. «Ο ΞΕΠΕΣΜΕΝΟΣ ΔΕΡΒΙΣΗΣ»του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη: https://www.greek-language.gr/greekLang/literature/anthologies/new/show.html?id=269

https://www.youtube.com/watch?v=pIl6fM_cJhk-https://www.youtube.com/watch?v=KAZ1og5E1bY

«Τὸ ἐπ' ἐμοί, ἐνόσω ζῶ καὶ ἀναπνέω καὶ σωφρονῶ, δὲν θὰ παύσω πάντοτε, ἰδίως δὲ κατὰ τὰς πανεκλάμπρους ταύτας ἡμέρας, νὰ ὑμνῶ μετὰ λατρείας τὸν Χριστόν μου, νὰ περιγράφω μετ' ἔρωτος τὴν φύσιν καὶ νὰ ζωγραφῶ μετὰ στοργῆς τὰ γνήσια ἑλληνικὰ ἤθη.» Το έγραψε ως απάντηση σε αρνητικές κριτικές της εποχής του όπου οι επικριτές του τον κατηγορούσαν ότι επέμενε να γράφει κυρίως θρησκευτικά διηγήματα (όπως τα περίφημα χριστουγεννιάτικα και πασχαλινά του)

Στο λιτό βιογραφικό του σημείωμα ο ίδιος αναφέρει: «Εγεννήθην εν Σκιάθω τη 4η Μαρτίου 1851. Εβγήκα από το Ελληνικόν Σχολείον εις τα 1863, αλλά μόνον τω 1867 εστάλην εις το Γυμνάσιον Χαλκίδος, όπου ήκουσα την Α΄ και Β΄ τάξιν. Την Γ΄ εμαθήτευσα εις Πειραιά, είτα διέκοψα τας σπουδάς μου και έμεινα εις την πατρίδα. Κατά Ιούλιον του 1872 υπήγα εις το Αγιον Ορος χάριν προσκυνήσεως, όπου έμεινα ολίγους μήνας. Τω 1873 ήλθα εις Αθήνας και εφοίτησα εις την Δ΄ του Βαρβακείου. Τω 1874 ενεγράφην εις την Φιλοσοφικήν Σχολήν, όπου ήκουα κατ' εκλογήν ολίγα μαθήματα φιλολογικά, κατ' ιδίαν δε ησχολούμην εις τας ξένας γλώσσας.Μικρός εζωγράφιζα Αγίους, είτα έγραφα στίχους, και εδοκίμαζα να συντάξω κωμωδίας. Τω 1868 επεχείρησα να γράψω μυθιστόρημα. Τω 1879 εδημοσιεύθη «Η Μετανάστις» έργον μου εις τον «Νεολόγον Κωνσταντινουπόλεως». Τω 1881 εν θρησκευτικόν ποιημάτιον εις το περιοδικόν «Σωτήρα». Τω 1882 εδημοσιεύθη «Οι έμποροι των Εθνών» εις το «Μη χάνεσαι». Αργότερα έγραψα περί τα εκατόν διηγήματα, δημοσιευθέντα εις διάφορα περιοδικά και εφημερίδας».

*Εργαζόταν σκληρά ολημερίς, και το βράδυ, μετά από μεγάλη κρασοκατάνυξη, αφηνόταν στην απομόνωση της πενιχρής καμαρούλας (πρόκειται για μια από τις τρώγλες που κατοίκησε –στην οδό Αριστοφάνους 24– και περιγράφει αυτοσαρκαζόμενος στο διήγημά του "Ψυχοκόρη": "Απεσυρόμην οπωσούν ενωρίς, περί την ενδεκάτην το θέρος, τον χειμώνα προ της δεκάτης ώρας. (…) Επέστρεφα εις το κελλίον μου κ' εκοιμώμην. Όταν δεν έβρεχεν, ήμην πολύ στεγνός εις την φωλεάν μου. Έκαμνε μεγάλας και συχνάς βροχάς επί δύο και τρία έτη που εζάρωνα κ' εμαζευόμην εκεί. Ευτυχώς, καθίζησης καμμία εδάφους δεν έγινεν επί των ημερών μου εις τα υψώματα εκείνα, ώστε να κατέρρεεν όλον το κελλίον μαζί με τον οικήτορα, αλλ' έπλεον επί πέντε και έξι ώρας εις τον λιμνάζοντα χείμαρρον και πάλιν ευτυχώς συνέβη να μη στάζη εις την γωνίαν, όπου είχα βάλει την κλίνην. (…) Πλην δόξα τω Θεώ, δεν συνέβη να πέση όλη η οροφή διά νυκτός πέραν του προσκεφάλου μου, όπως το είχον πάθει μιαν φοράν, τρία ή τέσσαρα έτη πριν, εις ένα δρόμον του Αγ. Αθανασίου, εκείθεν του Ψυρρή – νομίζω επιγράφεται οδός Αριστοφάνους. Ο παλαιός κωμικός, αν αισθάνωνται ακόμη τίποτε αι σκιαί εις το ασφοδελόν λειμώνα, βεβαίως θα εγέλα με το πάθημα που έπαθα σιμά εις τον φερώνυμον δρόμον του…"».

*Έζησε πάνω από 20 χρόνια στη συνοικία Ψυρρή. Εδώ βίωσε "τον σταυρόν του μαρτυρίου του", όπως ο ίδιος γράφει. Μέσα σε ασκητικά αναχωρητήρια της παλαιάς γειτονιάς, άλλοτε στο κελί των Αγίων Αναργύρων ή σε γειτονική τρώγλη, άλλοτε πάλι στην οδό Καλαμιώτη στης κυρα-Αχιλλέαινας, μα πιο πολύ παρέμεινε σε ένα

ανήλιο κελί μιας αυλής της οδού Αριστοφάνους. Ο ίδιος το περιγράφει παραστατικά στο διήγημά του "Ο γείτονας με το λαγούτο": "…έξ-επτά δωμάτια χαμόγεια, εις γραμμήν, όλα παμπάλαια, τρώγλαι, άλλα χωρίς παράθυρα, όλα σχεδόν με σαθρούς τοίχους… Υπήρχον δύο ή τρεις μπεκιάρηδες, μια οικογένεια με πέντε ή έξι παιδιά, μια νέα ζωντοχήρα, Κατερνιώ η Πολίτισσα, ξενοδουλεύουσα, ζώσα κατά το φαινόμενον ολομόναχη. Και το μέσα δωμάτιον εις τον μυχόν της αυλής, κατείχεν η σπιτονοικοκυρά κυρα-Γιάνναινα, χήρα με την κόρην της, την Δημητρούλαν. Η μάνδρα με τα πενιχρά οικήματα έκειτο εις τινα πάροδον, ανάμεσα στους Ψυρρή και στου Τάτση"».

Πίσω στου Ψυρρή και ο λόγος και πάλι στη συγγραφέα: «*Το πλέον προσφιλές στέκι του Παπαδιαμάντη υπήρξε αναμφισβήτητα η μπακαλοταβέρνα του Καχριμάνη (Σαρρή 15 και Αγίων Αναργύρων). "Στου Καχριμάνη το καπηλείον, όπου εγίνοντο άφθονοι σπονδαί εις τον Διόνυσον, εσύχναζον και τινες Ιταλοί σιμά εις τους δικούς μας, με τους οποίους είχον φιλικάς σχέσεις… Τρεις άνθρωποι, τρία θρησκεύματα, τρεις φυλαί. Ως κοινόν γνώρισμα είχον μεγάλην κλίσην εις τα γιουβέτσια…". Αυτά γράφει ο "ερημίτης του Ψυρρή", ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, στο τελευταίο του διήγημα "Ο αντίκτυπος του νου" (1910), το οποίο δεν προλαβαίνει να ολοκληρώσει. Εκεί επωλείτο η ευθυμία. Με είκοσι ή τριάντα λεπτά ηγόραζε τη μεγάλην δόσιν, μέγα ποσόν ευθυμίας. Με εξήντα λεπτά ηγόραζον ολόκληρον την ευθυμίαν". Και είναι γεγονός πως ο Παπαδιαμάντης καθημερινά επεδίωκε "ολόκληρον την ευθυμίαν" που του στέρησε η ζωή.*

ΝΙΚΟΣ ΚΑΡΟΥΖΟΣ-Ο ΑΚΕΡΑΙΟΣ ΚΥΡ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ

Θαμνώδη ρήματα και φύλλα καταπράσινα της γλώσσας.
Μεγάλος άνθρωπος κι ανέσπερος έλληνας που κράτησε
τον πόνο στο σωστό του το ύψος
αγνοώντας και δημοτικισμούς και εξελικτισμούς και μόδες
αγνοώντας τα εκάστοτε μορμολύκεια
την ασίγαστη γενικότητα των πιθήκων
αγνοώντας τον αιώνα της καλπάζουσας εξυπνάδας
ο ανοξείδωτος.
Ήδη τα θύματα της Προόδου που πρόωρα σκουριάζει
πάνε στην πατρίδα του τη Σκιάθο
κι αγοράζουν ελπίζοντας οικόπεδα
πάνε για λίγο αεράκι λίγη θάλασσα και φρέσκο φεγγάρι.
Μα ειν' αδύνατο να κοροϊδέψουμε τη ρημαγμένη φύση
με ξιπόλητα Σαββατοκύριακα και με τροχόσπιτα.
Ο ακέραιος κυρ Αλέξανδρος
εκείνος ο περιούσιος Παπαδιαμάντης
και το κεράκι μας ακόμη δεν το θέλει.
Νίκος Καρούζος

Από τη συλλογή*: ΧΟΡΤΑΡΙΑΣΜΕΝΑ ΧΑΣΜΑΤΑ*, Εγνατία, 1974

Μια γνήσια εικόνα του μέγιστου αυτού πνευματικού οδηγού μας παρουσιάζει ο λογοτέχνης Δημήτριος Χατζόπουλος: "Ο κ. Παπαδιαμάντης, ο εκ της νήσου Σκιάθου συγγραφεύς, ο ιδιόρρυθμος, ο εκκεντρικός, ο Μποέμ, ο Μένιππος φιλόσοφος, ο άνθρωπος των καπηλειών και των τρωγλών, ο θαυμάσιος τύπος, ο ειλικρινής χαρακτήρ, ο περιφερόμενος συχνάκις ανά τας αθηναϊκάς οδούς με το τετριμμένον και ξεθωριασμένον επανωφόριον, με τα διπλά καταρρακωμένα πανταλόνια, με την ράβδον παραμάσχαλα και την χείρα αιωνίως επί του στήθους… με τ' άφθονα μαύρα ακτένιστα μαλλιά, με το πλατύγυρον λερωμένον ημίψηλον, με την είρωνα φίλοινον φυσιογνωμίαν του… ο ζων μετά ενός ποτηριού οίνοι και ενός κυπέλλου ζύθου, με τα σιγαρέττα του εις το πλάι, ο χρυσός αυτός άνθρωπος…"».